

**ALMAN ŞARKİYATÇI PAUL HORN VE GESCHICHTE
DER TÜRKISCHEN MODERNE (YENİ TÜRK EDEBİYATI
TARİHİ) ADLI ESERİ**

*Semran CENGİZ**

Batı'da Türkoloji araştırmalarının tarihi uzun yıllara dayanmakla beraber, bu çalışmaların çoğunlukla Türk dili üzerine yapıldığı, Türk edebiyatıyla ilgili araştırmaların sayısının ise bir hayli az olduğu görülmektedir. Ancak kimi Alman şarkiyatçılar Yeni Türk Edebiyatına ilgi göstermiş ve bu alanda önemli çalışmalar yapmışlardır. Başta Paul Horn olmak üzere Bertha Schmidt, Otto Hachtmann, Martin Hartmann ve Otto Spies bunlardan bazılarıdır. Paul Horn'un eseri Almanya'da bu alanda yapılan ilk çalışmalardan olması hasebiyle önem arz etmektedir.

Türk ve özellikle de Fars dilleri uzmanı olan Alman filolog Paul Horn, 1863 yılında doğmuştur. 1883 yılında Sanskrit dili, Avesta dili, Farsça ve karşılaştırmalı dilbilimi üzerine Halle Üniversitesi'nde çalışmıştır. 1908 yılında vefat eden Paul Horn'un eserlerine bakıldığında çalışmalarının ağırlık noktasını İran tarihinin ve Fars dilinin oluşturduğu görülmektedir.

Horn, *Literaturen des Ostens (Doğu Edebiyatları)* adlı altı ciltten oluşan çalışmanın bir cildini teşkil eden *Geschichte der türkischen Moderne (Yeni Türk Edebiyatı Tarihi)* adlı eserde Şinasi'den başlayarak Nigar Hanım'a, Fatma Aliye Hanım'a kadar Yeni Türk Edebiyatının önemli yazar ve şairlerini ele almıştır. İlk basımı 1909 tarihli olan eserin ikinci baskısı, tıpkı basım olarak 1916 yılında yapılmıştır. 70 sayfadan oluşan eser, Giriş bölümünden sonra Şinasi'yle devam eder. Burada on üç şair ve yazarı tanıtan Horn, daha sonra dört bölüm halinde yaşadığı döneme kadarki yazarları ele alır. Sonuç bölümünden sonra ise İndeksle eserini sona erdirir.

Horn, kitabına bir girişle başlar. Burada Türk edebiyatına dair düşüncelerini açıklayan yazar, Yeni Türk Edebiyatının Doğu'dan (yazarın ifadesiyle Asya) ziyade Batı'ya (Avrupa) yakın olduğunu belirtir. Daha sonra eseri için gerekli malzemeyi bulmak için gösterdiği çabayı anlatır. Avrupa'daki çeşitli kütüphanelerden özellikle Uppsala Üniversitesi kütüphanesinden, Halle'deki Deutsche

* Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, semran_cen@yahoo.de

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Morgenländische Gesellschaft (Doğu Toplumları Cemiyeti)nin kütüphanesinden bu konuda yararlandığını ifade eder. Bu arada Halle Üniversitesinden Prof. Dr. George Jacob ve Berlin'den Dr. C. Philipp'in bazı kaynakları temininde kendisine yardımcı olduklarını söyler.

Horn, *Giriş* bölümünde, Türk edebiyatına dair eleştirel yaklaşımlar sergiler. Türklerin uzun yıllar özgün bir edebiyat oluşturamadıklarını, Fars edebiyatının izinde gittiklerini ifade eder:

Türkler, büyük bir imparatorluk kurmalarına rağmen maalesef özgün bir kültür oluşturma başarısını gösterememişlerdir. Edebiyatta -onlar yazma sanatını sadece edebiyat olarak algılamaktadırlar- Farsların, kölelik boyutunda, birer taklidi durumuna düşmüşlerdir ve yüzyıllar boyunca bu durumu büyük bir titizlikle sürdürmüşlerdir. Aslında Fars hayal dünyası, Türkler arasında içten bir tepki görmeliydi. Oysaki onlar Farsça biçimleri tercih ettiler, olduğu gibi ithal ettiler ve örnek aldılar (Horn 1916:6).

Horn, bu edebiyatı oluşturan dilin de Farsça ve Arapçanın etkisinde olduğunu söyler. Baki, Necati, Nef'i gibi şairlerin bu edebiyatın önemli isimlerinden olduğunu ve bu şairlerin şiirlerinin kesinlikle Türkçe değil; aksine hem biçim, hem içerik hem de his olarak Farsça olduğunu ifade eder. Halkın büyük bir çoğunluğunun şairlerini anlamadığını; Veysi, Nergisi, Feridun gibi sanatçıların eserlerinde ancak bir iki tane Türkçe sözcüğe rastlandığını belirtir. "*Her kim bu eserleri anlamak istiyorsa önce Farsça ve Arapça öğrenmelidir*" (Horn 1916:6) der. Siyasi yaşamda görülen reformlar sonucunda Avrupa'ya özellikle Paris'e giden pek çok gencin Batılı kaynakları yerinde tanıma fırsatını elde ettiklerini ve çok fırtınalı bir süreçte yeni bir edebiyatın teşkiline katkıda bulduklarını söyler:

(...)“Jungtürken (Genç Türkler)” eski Türk edebiyatını değiştirmişlerdir. Hükümetin de desteklediği yeni eğilim, politik amaçlar doğrultusunda, bu genç insanları burslar vererek Avrupa'ya çoğunlukla da Paris'e göndermiştir. Amacı, bu genç insanların Batı'yı yerinde görmesini ve Batılı kaynakları yerinde okumasını sağlamaktır. (...)Buna rağmen genç Türk edebiyatı yurt dışında değil, Türkiye'de oluştu. Pek çok yazar İstanbul'da yaşamış ve eserlerini burada yayımlamıştır (Paris'teki Fransızlar gibi). Bunun yanı sıra taşradan örneğin Selanik ve İzmir'den de zaman zaman, sesler yükselmiştir (Horn 1916:7).

Yeni Türk Edebiyatının Batı'nın yolunda ilerlemek istediğini söyleyen Horn, bununla ilgili olarak şu uyarıda bulunur:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Modern Türkiye, Batı'nın yolunda yürümek istiyor, öyleyse Batılı olmanın ölçütünü iyi belirlemeli. Özellikle Doğulu özelliklerini göz ardı etmeden bunu gerçekleştirmeli. Ben eserimi oluştururken tamamiyle tarafsız kaldığımı söyleyemem; ancak Fransızlar gibi coşku dolu açıklamalarda da bulunmadım. Onlar gibi bir hami rolü takınmadım. Fransızlar kendilerini Osmanlıların bir tür hamisi olarak görüyorlar (Horn 1916:4).

Paul Horn, Fransız edebiyatını örnek alan modern Türklerin başlangıçta Fransızcadan tercüme yapıldığını; ancak bu tercümelerde itinalı davranmayıp gelişigüzel bir yol izlediklerini söyler:

Tercüme yoluyla Türk halkına edebî eserleri tanıtılan ilk Avrupalılar Fransızlar olmuştur. İstanbullulara göre Paris, Avrupa denilince akla gelen ilk şehir, Fransızlar ise Avrupa'nın en kültürlü halkıdır. Böylelikle Fénelon, La Fontaine, Duma'lar, Voltaire, Paul de Cocq, Eug. Sue, V. Hugo, Xavier de Montépin ve son imparatorluğun diğer sözde büyük yazarları, Molière, Jules Verne, Chateaubriand'ın yanında sayısız diğerleri, iyi ve kötüler, yenileri ve eskileri karmakarışık bir halde tercüme edildi. Modern Türkler birden bire, bir geçiş süreci yaşamadan, klasisizmin ağırbaşlı kahramanlığıyla, romantizmin duygusallığıyla ve realizmle -yeni dönemde de sembolizmle- karşı karşıya geldiler. Bunun sonucunda özellikle karamsarlık, onların ruhunda şiddetli bir yankı buldu. Hâlâ bazı genç yazarlar, Avrupa'nın uzun süre önce terk ettiği ağlamaklı bir ruh halinin büyüü altındalar (Horn 1916:8-9).

Eserinde Tanzimat Dönemi ve Servet-i Fünun Dönemi sanatçıları ele alan Paul Horn, yeni edebiyatın yerleşmesinde Sultan II. Abdülhamit'in desteğinin de bulunduğunu belirtir. Başka hiçbir ülkede Ahmed Midhat ve Abdülhak Hamid gibi yıldız nişanıyla taltif edilmiş edebiyatçıya rastlanmayacağını söyler. Genç Türk yazarları arasında "zâtîâlî"lerin sayısının hiç de az olmadığını ifade eder.

Paul Horn, *Giriş* bölümünden sonra Şinasi'den başlayarak sırasıyla Ahmet Midhat, Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Mahmud Ekrem, Şems Sami (Şemseddin Sami), Mehmed Tevfik, Muallim Naci, Sezai (Samipaşazade), Uşakizade Halid Ziya, Ahmed Rasim, Mehmed Münecci (Mehmed Münci), Hüseyin Rahmi ve Vecihi adlı yazarları tanıtır. Bu bölümdeki yazarları teker teker ele alan Horn, onların biyografik özelliklerinden ziyade eserleri üzerinde durur.

İbrahim Şinasi'yle başlayan ilk bölümde Horn'un Şinasi hakkındaki ilk cümlesi şu olmuştur: "*İbrahim Şinasi, modern Türk Edebiyatının babası olarak tanınır*" (Horn 1916: 10). Şinasi,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Fransızcadan yaptığı şiir tercümeleriyle Türk okuruna Fransız şiirini tattırmıştır.

1859 yılında Şinasi'nin Muntehabat (Seçme Şiirler) adlı eseri yayımlandığında büyük bir heyecan uyandırdı. Gerçi ondan önce pek çok Türk Racine, Lamartine ve bu eserde tercüme edilmiş diğer Fransızları okumuştur ve değerlerini anlamıştı. Fakat onları Fransız yani orijinal halleriyle görmüştü. Ama şimdi onları ilk defa Türkçe kıyafetleriyle görmektedir ve bu kıyafetleri onlara çok yakıştırmaktadır (Horn 1916:10).

Şinasi'nin Fransız edebiyatından etkilendiğini belirten yazar, bu etkinin onun üslubunda belirgin bir şekilde görüldüğünü kaydeder. Onun reformist fikirleri sayesinde Türk şiirinde önemli bir değişimin yaşandığını belirtir. Şinasi'yle başlayan yeni edebiyat hareketi, çok yetenekli temsilciler bulmakta hiç zorlanmaz ve Ziya Paşa, Sadullah Paşa, Ahmet Vefik Paşa gibi önemli mevkilerdeki insanların bu edebiyatın yerleşmesinde büyük katkıları olmuştur.

Yazarlar hakkında fazla detay sunmayan Horn, en fazla Ahmed Midhat'a yer verir. On sekiz sayfa ayırdığı Ahmed Midhat'ı "*doğuştan bir meddah*" (Horn 1916:12) olarak değerlendiren yazar, onun eserleri hakkında detaylı bilgi sunar ve bazı eserlerinden alıntılar yaparak üslubunu tanıtır.

Midhat doğuştan bir meddaktır. O, edebiyata meddahın sesini getirerek büyük bir hizmette bulunmuştur. Bir olayın akışını bütün canlılığı ve açıklığıyla sunar. "Soğuk kış gecesi adam evin önünde ne istiyor, ne düşünüyor?" gibi sorularla sık sık okura döner. O, okurun ilgisini ve merakını artırmak ister. Ancak zaman zaman, bu amacını gerçekleştirmek için gereğinden fazla sözü uzatır. Konunun dışına çıkar (Horn 1916:12-13).

Ahmed Midhat'ın "Letaif-i Rivayat"ını detaylı olarak tanıtan Horn, "Açgözlü", "Evlilik" ve "Gençlik" adlı hikâyelerden bölümler sunar. Daha sonra romanlarını ve oyunlarını tanıtır. Hemen her konuda yazı yazan, tercümeleyen yazarın Ahmed Midhat'ın bu özelliğini Horn şu cümlelerle ifade eder:

Midhat'ın sadece kalemi eline alması yeterli, kalem kağıdın üzerinde kendiliğinden koşar gider. Bir arkadaşına söylediği gibi, o, en iyi eserini henüz yazmadı. Kolay üretme özelliğinden dolayı Midhat, daha önce müstakil olarak kaleme aldığı eserlerini bir araya getirip bir başlık altında toplamıştır.(...) Bunu daha önce tanıtılan Letaif-i Rivayat'ta da görüyoruz. Kirk Ambar'da 34 bölüm halinde romanlarını ve tercümelerini toplamıştır (Horn 1916:29).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Namık Kemal hakkında eserlerini tanıtmak dışında bilgi vermeyen ve herhangi bir değerlendirmede bulunmayan Paul Horn, Namık Kemal'in şiirlerini okuma şansı elde edemediğini söyler. "Cezmi" adlı romanının başında Namık Kemal'in yaptığı şair tanımlamasının onun şairliği hakkında kendisine bilgi verdiğini belirtir.

Abdülhak Hamid'i Şinasi'den sonra Türk şiirinde en büyük yeniliği yapan şair olarak değerlendiren Paul Horn, daha sonra sözü Mahmud Ekrem'e getirir; ancak onun eserlerini kısaca tanıtarak ona dair herhangi bir değerlendirmede bulunmaz. Şemseddin Sami'nin sözlük çalışmaları, romanı ve dramları tanıtılıp Mehmed Tevfik ve Muallim Naci'ye geçilir. Bundan sonra ele aldığı yazarlara dair herhangi bir değerlendirme yapmaz, daha çok yazarların eserlerini içerik olarak tanıtmayı tercih eder. Hüseyin Rahmi için birkaç cümleyle şunları söyler:

Hüseyin Rahmi şimdilik Fransızların etkisi altındadır. Özellikle dilde bu durum kendisini ortaya koymaktadır. İlerde olgunlaşınca kuşkusuz daha yetenekli bir yazar olacaktır (Horn 1916: 49).

Bu bölümden sonra *Die übrigen Prosaisten (Diğer Yazarlar)* başlığı altında aralarında Halet Bey, Behri, Zekai, M. Rıfat, Mustafa Reşid, İsmail Hakkı, Mehmed Celal, Mehmed Cemal, Mahmud Kemal (İbnü'l-Emin Mahmut Kemal İnal), Şeyh Vasfi olmak üzere kimi yazar ve şairler hakkında kısaca bilgi verir. Horn bu bölümde yazarların ve eserlerin sadece isimlerini zikretmekle yetinir.

Das Theater (Tiyatro) bölümünde, Feth Ali Ahundzade'den başlayarak Hasan Bedreddin, Mehmed Rıfat, Nazım Paşa, Yusuf Nayyir, Arif, Cemil, Mehmed Hilmi, Ahmed Hilmi, İzzet, Ahmed Fahri, Mehmed Seyfi, Ahmed Fehmi, Mustafa Hilmi, Vehbi, Hüsameddin ve Ömer Faik'e kadar on yedi yazarı ve eserini tanıtır. Bu bölümde Türkiye'de yazılan edebiyat tarihlerinde adına fazla rastlanmayan yazar ve eserlere yer verilmektedir. 1886 yılında İzzet adlı bir yazar tarafından kaleme alınan "Katiller", 1873 yılında Arif tarafından kaleme alınan "Kaza ve Kader" adlı oyunlar bunlar arasında sayılabilir.

Die jüngste Lyrik (Genç Şiir) başlıklı bölümde Abdülhalim Memduh'un "Tasvir-i Vicdan" adlı şiir kitabından başlayarak Tevfik Fikret'e, Mehmed Emin'e, Nigar Hanım'a kadar uzanan şairleri ve eserlerini tanıtır. Tevfik Fikret'in Friedrich Schrader tarafından Almancaya çevrilmiş olan "Sabah Ezanında" ve "Yağmur" adlı şiirlerini örnek olarak sunar. Bu bölümde Horn, ayrıca Hüseyin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

Haşim, Şevket Gavsı, Abdülkerim Hadis, Tepedelenizade H. Kamil gibi isimleri tanıtır.

Die Frauen in der türkischen Moderne (Modern Türkiye'deki Kadınlar) bölümünde kadınlarla ilgili eser veren Mehmed Said'in "Vezaif-i Ünsa", Ragıb Bey'in "Terbiye-yi Nısvan" adlı çalışmalarını tanıtan yazar, Yeni Türk Edebiyatında kadın yazarların da olduğunu söyler ve sözü Nigar Hanım ile Fatma Aliye Hanım'a getirir. Nigar Hanım'ın "Efsus" ve "Aks-i Seda" adlı şiir kitaplarını tanıtan Horn, şairin "Seninle" adlı şiirinin Almancasını örnek olarak verir. Nigar Hanım'ın şiirlerinde eski ile yeninin bir arada bulunduğunu söyleyerek, Türk kadınlarının ilerlemesinde asıl öncünün Fatma Aliye Hanım olduğunu belirtir. Horn, Fatma Aliye Hanım hakkında, "Cevdet Paşa'nın değerli kızının zarif bir üslubu var." (Horn 1916:65) der. Yazarın "Muhadarat" romanının içeriğine dair bilgiler veren Horn, daha sonra "Udi"den söz eder. Kendi cinsinin toplumdaki konumunu düzeltmek için Fatma Aliye Hanım'ın çalışmalarının bunlarla kalmayıp devam ettiğini belirten Paul Horn, özellikle bir kadın mecmuası olan "Kadınlara Mahsus"ta, yazarın durmadan çalıştığını ifade eder. Bu dönemde kadın yazarların sayısının az olmadığını belirten Paul Horn, Fahriye Hanım'ın "Her Kadın", Gülnar Hanım'ın "Kağıt Oyunu" adlı eserlerini tanıtarak *Sonuç* bölümüne geçer.

Sonuç bölümünde Paul Horn, eski edebiyatın izlerinin Yeni Türk Edebiyatında devam ettiğini Şeyh Vasfi gibi şairlerin ve yazarların bunu sürdürdüğünü belirtir. Buna rağmen Türk edebiyatında modernleşme yolunda adımlar atıldığını ve gelecekte bu edebiyatın kendi mecrasında yol alabileceğini söyler. Rus edebiyatının da Türk edebiyatı gibi Batı'yı örnek aldığını, ancak onların kendi öz değerleriyle bu edebiyata yeni bir biçim vererek özgünlüğü yakalayabildiklerini ifade eden Paul Horn, aynı şeyi Türklerin de zamanla gerçekleştireceklerini söyler ve umut dolu bu ifadeyle çalışmasını sonuçlandırır.

Horn, Yeni Türk Edebiyatını Şinasi'yle başlatmakta onu yeni edebiyatın babası olarak nitelemektedir. Yazar ve şairlerin bazı eserlerinin tanıtıldığı bu çalışma, teferruatlı olmasa da Batılı bir şarkiyatçının bakış açısından yazılması itibarıyla dikkate değerdir. Türkçe kaynaklarda adına rastlanmayan sanatçıların ve eserlerin de bulunduğu bu küçük çalışma asıl, Osmanlı Devleti'nde yaşanan değişme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan, yüzü Batı'ya dönük yeni edebiyata dair, Batılıların neler düşündüklerini görmek açısından çok önemlidir. Nitekim Paul Horn, *Giriş* ve *Sonuç*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/2 Spring 2010*

bölümlerinde, yeni edebiyatın hangi koşullarda oluştuğundan, nasıl bir yol takip ettiğinden bahseder.

Bir Batılının gözünden Türk edebiyatının yenileşme macerasını -çok ayrıntılı olmasa da- görmek ve Almanya’da bu alanda yapılan eserleri tanımak adına, yazarlar ve eserler üzerinden Yeni Türk Edebiyatına bir ayna tutmaya çalışan Paul Horn’un çalışması bu anlamda dikkate değer bir özellik arz etmektedir.

HORN, Prof. Dr. Paul (1916). **Geschichte der türkischen Moderne**, Leipzig:C.F.Amelangs Verlag.